

Nasilje roditelja učenika nad nastavnicima: pojavni oblici, prevalencija, povodi, potencijalni čimbenici rizika i posljedice

PREGLEDNI RAD

Primljen: 23. 1. 2023.

Prihvaćen: 31. 3. 2023.

UDK:

364.63 : 37.064.1

[37-051-058.6] : 364.63

316.624

<https://doi.org/10.59549/n.164.1-2.5>

prof. dr. sc. Vesna Bilić

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

vesna.bilic10@gmail.com

orcid.org/0000-0003-2306-5803

Sažetak

U školama su u novije vrijeme sve učestaliji nesporazumi, napetosti i sukobi između roditelja i nastavnika koji ponekad eskaliraju i prerastu u nasilje.

Stoga je cilj ovoga rada, na osnovi literature, proširiti spoznaje o fenomenu nasilja nad nastavnicima koje su počinili roditelji učenika i pri tome analizirati pojavne oblike, raširenost, povode, rizične čimbenike i posljedice.

Prevalencijski podatci pokazuju da su nastavnici izloženi različitim oblicima nasilja (verbalnom, fizičkim, relacijskom, elektroničkom). Nezadovoljstvo ocjenama i percipirane nepravde reakcije nastavnika na ponašanje djeteta, temeljne su točke sukoba i najčešći povodi napada roditelja na nastavnike, a viktimizaciji doprinose i neki individualni, obiteljski, školski i kontekstualni čimbenici rizika.

Doživljeno nasilje ostavlja ozbiljne posljedice na fizičko i mentalno zdravlje, ugrožava sigurnost i profesionalnu dobrobit nastavnika, a to se reflektira na ozračje, odnose i ukupno funkcioniranje škole, ali i na dobrobit i uspjeh učenika. Zaključno se ukazuje na potrebu suzbijanja ovog ozbiljnog i nedovoljno istraženog problema u školama.

Ključne riječi: nasilje u školi, prevencija, roditelji, sukob, učitelji, viktimizacija

Uvod

Zadnjih je desetljeća nasilje u školi istaknuta teme u javnosti, medijima i stručnim raspravama. No, u središtu pozornosti je nasilje među učenicima koje se percipira kao sinonim za nasilje u školi. Suprotno tome, nasilju nad nastavnicima¹ ne posvećuje se dovoljno pozornosti, iako neka istraživanja pokazuju da nastavnici imaju čak tri puta veću vjerojatnost da budu viktimizirani nego njihovi učenici (Reddy, 2014). Nasilje koje doživljavaju nastavnici na svom radnom mjestu postupno se nameće kao vrlo aktualno i ozbiljno pitanje, koje se nerijetko prešućuje, a čak naziva „tihom krizom“ (Anderman i sur., 2018; Berlanda i sur., 2019; Bounds i Jenkins, 2018; Terzoudi, 2020). Usmjeravanjem pozornosti na viktimizaciju učenika, a zanemarivanjem viktimizacije nastavnika, otežava se objektivno sagledavanje i generalno rješenje problema nasilja u školi (Espelage i sur., 2013).

Kao počinitelji nasilja nad nastavnicima najčešće se spominju njihovi učenici, ravnatelji i kolege (McMahon i sur., 2020). Međutim, i sami nastavnici sve češće ukazuju na probleme s roditeljima učenika. Oni se žale da su njihove interakcije s roditeljima uglavnom negativne, čak ih se boje, zbog njih su nerijetko u stresu i ne osjećaju se sigurnima u svojim školama, a razmišljaju i o napuštanju profesije (Foley i sur., 2015; McMahon i sur., 2020). S druge strane, roditelji su nezadovoljni ponašanjem nastavnika prema njihovoj djeci, a istraživanja pokazuju da nesporazumi i konflikti među njima nerijetko prerastaju i u nasilje nad nastavnicima (Bilić, 2016; Küçüksüleymanoglu, 2019; McMahon i sur., 2014; 2020). Doživljeno nasilje ostavlja ozbiljne posljedice na fizičko i mentalno zdravlje, ugrožava osjećaj sigurnost i profesionalnu dobrobit nastavnika, a sve se to reflektira na ozračje, odnose i ukupno funkcioniranje škole, ali i na dobrobit i uspjeh učenika (Anderman i sur., 2018; Forsshell, 2021; Küçüksüleymanoglu, 2019). Sve navedeno razlog je za ozbiljnu zabrinutost, a o tome osobito moraju voditi računa stvaraoci politike i ravnatelji ako žele postići uspjeh škola i učenika, ako su zainteresirani za dobrobit nastavnika, ali i da ih zadrže u struci (Badenes-Ribera, 2022). Stoga, tema nasilja roditelja učenika nad nastavnicima zaslužuje znatno više pozornosti.

Budući da je nasilje nad nastavnicima nedovoljno istražen fenomen, a znanje o tome kako podržati nastavnike ograničeno (McMahon i sur., 2020), cilj je ovoga rada, na osnovi literature, proširiti spoznaje o nasilju nad nastavnicima koje su počinili roditelji učenika i pri tome analizirati pojavne oblike i njihovu raširenost, povode, potencijalne rizične čimbenike i posljedice te ukazati na neophodnost prevencije.

¹ Misli se na učitelje u osnovnoj školi i nastavnike srednje škole, sve osobe koje izvode nastavu.

Fenomen nasilja roditelja učenika prema nastavnicima

Dobro je poznato i dokumentirano u mnogim istraživanjima da suradnja roditelja i nastavnika, njihovo međusobno povjerenje, koherentno djelovanje prema zajedničkom cilju, međusobno uvažavanje i priznavanje kompetencija i podjela odgovornosti, ima važan utjecaj na uspjeh, ishode učenje, motivaciju, zdravlje i dobrobit učenika (Paccaud i sur., 2021; Hampden-Thompson i Galindo, 2017). Usprikoš tome, aktualna istraživanja skreću pozornost na sve češće nesporazume i napetosti u odnosu između roditelja i škole (Paccaud i sur., 2021). Nerijetko te napetosti i suprotstavljena stajališta o očekivanjima, ciljevima odgoja i obrazovanja, njihovim ulogama, kao i mogući nesporazumi u komunikaciji, rezultiraju sukobima koji ponekad eskaliraju i prerastu u nasilje, odnosno rezultiraju viktimizacijom nastavnika (Badenes-Ribera i sur., 2022).

U definicijama različitih oblika nasilja u školi (među učenicima ili među kolegama) koriste se isti kriteriji, odnosno ističe se namjera i ponavljanje ponašanja, neravnoteža moći te nemogućnost žrtve da se obrani (Buonomo i sur., 2020; Olweus, 1989). Sukladno navedenim temeljnim kriterijima, i nasilje roditelja učenika može se odrediti kao zlonamjerno, neprijateljsko, ponavljajuće agresivno ponašanje, s ciljem da se nastavnicima, koji to doživljavaju kao prijetnju i nisu se u stanju sami obraniti, nanese fizička i/ili emocionalna bol te naštetiti njihovom zdravlju, dobrobiti, ugledu, dostojanstvu i profesionalnom statusu (Bilić, 2016; Bilić i Dragoslavić, 2022; Buonomo i sur., 2020; Olweus, 1989).

Dakle, za razliku od spontanih sukoba ili neprimjerenih, nepristojnih, drskih ponašanja, nasilje se razlikuje po svjesnoj namjeri roditelja učenika da povrijede nastavnike ili im izravno ili neizravno nanese štetu. Iako je ponavljanje u određenom razdoblju drugi važan kriterij u definiranju nasilja, ne smije se zaboraviti da se nasiljem smatra i samo jedan grubi izgred tijekom kojeg nastavnik može biti ozlijeđen ili može doživjeti veliki stres, strah, poniženje i pretjeranu štetu na socijalnom ili profesionalnom planu (Bilić, 2016; Bilić i Dragoslavić, 2022; Buonomo i sur., 2020). Međutim, kad nastavnici učestalo (dnevno ili tjedno) doživljavaju napade i nasilje roditelja, može se govoriti o njihovom zlostavljanju (prema Olweus, 1989).

Neki autori, pozivajući se na Adlera, nasilje opisuju kao volju za moći, a razlika u moći važna je definicijska komponenta i ovog oblika nasilja (Žilić i Janković, 2016). Iako se uobičajeno misli da nastavnici imaju u svojim školama moć, u praksi se često susreće da ih upravo u tim prostorima najčešće napadaju roditelji učenika. U radovima koji se bave analizom fenomena moći, najčešće se koristi Weberova definicija prema kojoj moć predstavlja „vjerojatnost da će neka osoba u društvenome odnosu,

unatoč otporu, provesti svoju volju pri ostvarenju ciljeva svoga djelovanja“ (prema Abercrombie, Hill i Turner 2008, 213). Sukladno ovoj definiciji roditelji učenika nerijetko žele nametnuti svoju volju, ostvariti bolje ocjene, opravdati izostanke ili nerad, ishoditi oslobađanja od nekih aktivnosti (pisanja testova i sl.) za svoju djecu, a usprkos školskim pravilima, otporu nastavnika i neovisno o izgledima za realizaciju. Ponekad roditelji učenika mogu u odnosu na nastavnike biti fizički ili mentalno snažniji i lako ih dovesti u poziciju žrtve. Međutim, nastavnici sve češće upozoravaju na socijalnu moć, odnosno povećanu moć privilegiranih roditelja (tajkuni, političari, ugledni sportaši, pjevači i sl.) i njihovo zadiranje u stručno područje i autonomiju nastavnika (Deslandes, Barma i Morin 2015). U transakcijskoj analizi to nazivaju „vanjskom moći“ koja se zasniva na položaju, titulama, socijalnoj poziciji, novcu, automobilima, kućama, nakitu i sl., a sve to osigurava da se dobije ono što se želi, u ovom slučaju za svoju djecu, ali obrazlaže se da to najčešće proizlazi iz subjektivne nemoći i manje vrijednosti (Žanko 1999, 111). U situacijama kad su roditelji svjesni da izravnim traženjima ne bi realizirali svoje želje i zadovoljili potrebe svoje djece, oni koriste različite blefirajuće maneuvre i „igre moći“, a kad im i to ne pomaže, služe se i nasiljem. No, roditelji moć, prema Foucaultu (1994), mogu izvesti i iz drugih neformalnih izvora, osobito umrežavanjem, povezivanjem s drugima, primjerice rođacima i prijateljima koji su na neki način nadređeni nastavnicima (ravnatelji, savjetnici, prosvjetne vlasti, inspekcija i sl.). U novije vrijeme se roditelji povezuju s drugim nastavnicima koji su neprijateljski raspoloženi prema određenom kolegi i drugim roditeljima koji nisu zadovoljni pojedinim nastavnikom ili se jednostavno solidariziraju s onim roditeljem koji inicira napad na nastavnika. Takvo povezivanje i udruživanje, koje se može nazivati i „umreženo nasilje“, dovodi do neravnoteže u odnosu moći između roditelja i nastavnika te može snažno utjecati na ishode nasilja, a moć takvih neformalnih koalicija ne može se zanemariti. U takvim situacijama nastavnici se sami teško mogu obraniti. Dugotrajni ili učestali napadi i osjećaj nemoći te percepcija da ih nitko ne štiti, toliko ih iscrpljuju da odustaju od svoje obrane. Dakle, o nasilju roditelja učenika prema nastavnicima može se govoriti kao o zasebnom obliku nasilja u školi, ali i kao o aktualnom globalnom, nedovoljno istraženom problemu sa sličnim značajkama i ishodima (Berlanda i sur., 2019).

Pojavni oblici i učestalost nasilja roditelja učenika nad nastavnicima

U literaturi se navodi da nastavnici od roditelja svojih učenika doživljavaju širok spektar različitih oblika izravnog (fizičkog, verbalnog) i neizravnog (relacijskog, elektroničkog) nasilja (Berlanda i sur., 2019; Bilić, 2016; Foley i sur., 2015; Küçüksüleymanoglu, 2019; May i sur., 2010; McMahon i sur., 2014; 2020; Rattinger, 2022).

Novije studije provedene u SAD-u ukazuju na to da je 32,3 % ispitanih nastavnika doživjelo nasilje roditelja učenika, a njih 45 % doživjelo je višestruko nasilje (McMahon i sur., 2020). U prvom istraživanju u Republici Hrvatskoj o nasilju roditelja učenika prema nastavnicima (Bilić, 2016) u kojem je sudjelovalo 310 nastavnika osnovnih i srednjih škola, utvrđeno je da je nešto više od polovine njih (53,6 %) tijekom svog radnog vijeka bilo izloženo nekom obliku nasilja roditelja.

Fizičko nasilje nije rijetka pojava u školama, a doživljavaju ga i nastavnici od roditelja svojih učenika. U literaturi se izdvaja guranje, potezanje, udarci predmetima, rukama, nogama i sl., prijetnje fizičkim nasiljem, oštećivanje i krađa imovine (Berlanda i sur., 2019; May i sur., 2010; McMahon i sur., 2014; 2020). U istraživanjima koja su provedena u SAD-u utvrđeno je da su ispitani nastavnici (N = 2998) doživjeli od roditelja prijetnje oružjem (4,4 %), bacanje predmeta (1,6 %), fizičke napade (1,5 %), a dio je njih (1,3 %) morao zatražiti i liječničku pomoć (McMahon i sur., 2014). Uz to je 1,4 % nastavnika doživjelo krađu, a njih 2,7 % oštećivanje imovine (McMahon i sur., 2014).

Slična je situacija i u Hrvatskoj. Rezultati recentnog istraživanja Rattinger (2022) u kojem je sudjelovalo 807 nastavnika i stručnih suradnika srednjih škola, pokazuju da je 1,2 % sudionika doživjelo fizičko nasilje bez upotrebe oružja ili predmeta, njih 0,5 % doživjelo je fizičko nasilje uz upotrebu oružja ili predmeta, a 1,9 % i uništavanje osobne imovine. Uz to, nastavnici su često izloženi prijetnjama fizičkim nasiljem. Tako Bilić (2016) navodi da je 4,5 % ispitanika doživjelo prijetnje roditelja da će ih udariti ili prebiti, a potom da će povrijediti članove njihove obitelji ili im uništiti imovinu (1,3 %). Rattinger (2022) je utvrdila da je 7,8 % nastavnika doživjelo prijetnje fizičkim nasiljem bez upotrebe oružja, a njih 2,2 % uz upotrebu oružja.

Verbalno nasilje je najučestaliji oblik nefizičkog nasilja, a nastavnici od roditelja doživljavaju vikanje, vrijeđanje, ruganje, nazivanje pogrđnim imenima, javno ponižavanje i sramoćenje bez dokaza, uvredljive primjedbe na njihov rad, iako roditelji nisu kompetentni da to procjene i sl. Nastavnici u SAD-u najčešće od roditelja svojih učenika doživljavaju vikanje (36 %), psovke (28 %) i sl. (May i sur., 2010), uznemiravanje (44 %) i verbalne prijetnje (26 %) (McMahon i sur., 2014).

I u hrvatskim školama su najrašireniji verbalni oblici nasilja. Nastavnici najčešće doživljavaju vikanje (25,2 %), namjerno ponižavanje (20,1 %), govorenje prostota (12,4 %), nazivanje pogrdnim imenima (7,2 %), vrijeđanje članova obitelji (3,6 %) (Bilić, 2016), ali i vrijeđanje na temelju osobnih obilježja, vjere ili nacionalnosti (6,5 %) (Rattinger, 2022). Prema iskazu nastavnika, koji su sudjelovali u istraživanju Bilić (2016), roditelji učenika najčešće od njih traže da naprave ono što ne žele ili promjene svoju odluku (povise ocjenu njihovom djetetu i sl.), a ako to ne učine prijete im da će ih tužiti ravnatelju (29 %), prosvjetnoj inspekciji ili prosvjetnim vlastima (26,1 %) ili da će neistine o njima objaviti u medijima (14,4 %), a gotovo četvrtina (24,7 %) roditelja te prijetnje i realizira.

Relacijsko nasilje se najmanje primjećuje, o njemu se nedovoljno govori i zna, provodi se prikryveno, a doživljavaju ga i nastavnici od roditelja svojih učenika. Najčešće je to širenje neistina, klevetanje, ignoriranje, omalovažavanje, zlonamjerno interpretiranje postupaka i načina rada, objavljivanje pogrešaka, lažno optuživanje za propuste i sl. Cilj je ovakvih roditeljskih ponašanja da naštetite socijalnom i profesionalnom ugledu nastavnika. Nerijetko roditelji učenika različitim rafiniranim, suptilnim manipulacijama potiču druge roditelje, nastavnike, ravnatelje pa i učenike da izoliraju nastavnika koji je žrtva njihovih napada, da omalovažavaju njegov rad, prestanu mu vjerovati ili promjene mišljenje o njemu i tako mu naude (Bilić, 2016). Predstavljanjem žrtve kao inferiorne, konfliktno ili problematične osobe, umanjuje se njezina socijalna podrška i tako otvaraju nove prilike za druge oblike nasilja. Zanimljivo je da kolege koji iz vlastitih interesa (npr. zavisti) svjedoče lažima i manipulacijama roditelja, a ne reagiraju, na taj način zapravo podržavaju nasilje prema nastavniku koji je žrtva i doprinose urušavanju ugleda i statusa nastavnika općenito (Dolev-Cohen i Levkovich, 2021). Od oblika relacijskog nasilja u našim školama najveći broj nastavnika (29,9 %) bio je izložen zlonamjernom pričanju neistina i širenju lažnih glasina o njima (28,2 %) (Bilić, 2016).

Seksualno uznemiravanje u novije vrijeme doživljavaju i nastavnici i to od roditelja svojih učenika (Küçüksüleymanoglu, 2019; Rattinger, 2022). U Republici Hrvatskoj je 2,7 % nastavnika doživjelo seksualno uznemiravanje, a njih 5 % i uhode nje roditelja (Rattinger, 2022). No, Anderman i sur. (2018) zaključuju da je ovaj oblik nasilja nad nastavnicima dobio jako malo pozornosti.

Elektroničko nasilje može se odrediti kao namjerno nanošenje boli i štete nastavnicima korištenjem moderne tehnologije. Elektronički oblici komunikacije otvorili su mogućnosti da nezadovoljni roditelji kažu nastavnicima ono što im ne bi rekli u komunikaciji licem u lice (Bilić, 2016; Foley i sur., 2015; Küçüksüleymanoglu, 2019). Tako oni sve češće koriste tehnologiju za uznemiravanje, zastrašivanje, po-

nižavanje, izricanje prijetnji nastavnicima (Foley i sur., 2015). U Engleskoj je 15 – 20 % ispitanih nastavnika doživjelo neki oblik elektroničkog nasilja od roditelja putem e-pošte, tekstualnih poruka i zlonamjernih sadržaja objavljenih na internet-skim stranicama (Smith, 2007; Williams, 2010; prema Foley i sur., 2015). U javnim školama u SAD-u (N = 5700) utvrđeno je da je 1 od 10 nastavnika iskusio neki oblik elektroničkog nasilja, a dobivali su uznemirujuće poruke (7,4 %) ili prijetnje (7,1 %) roditelja učenika (Foley i sur., 2015). U novijem istraživanju u kojem je sudjelovao 181 nastavnik iz Turske, njih 79,7 % kaže da su im roditelji učenika slali neugodne (47,1 %), uvredljive (66 %), prijeteće (41 %), seksualno sugestivne (10,8 %) poruke e-poštom, SMS-om, putem platforme WhatsApp i sl. (Küçüksüleymanoglu, 2019).

Prema spomenutom istraživanju Bilić (2016), i u našim je školama 3,9 % ispitanih nastavnika bilo izloženo elektroničkom nasilju roditelja. Najveći broj (2,6 %) ih je dobivao neugodne tekstualne poruke mobitelom ili e-poštom, a manje ih je imalo problema zbog objavljenih neugodnih sadržaja i fotografija na internetskim stranicama (1,6 %) ili društvenim mrežama (0,7 %). U praksi opaženi oblici elektroničkog nasilja potvrđeni su i u istraživanju Rattinger (2022), a utvrđeno je da je 3,6 % ispitanih srednjoškolskih nastavnika doživjelo da su stvorene grupe mržnje prema njima na društvenim mrežama. Otežano identificiranje je jedan od mogućih razloga da se u literaturi navode niže stope elektroničkog nasilja (Dolev-Cohen i Levkovich, 2021). No, objektivno je moguće očekivati porast ovog oblika nasilja nad nastavnicima jer sve veći broj roditelja koristi digitalnu tehnologiju.

Iako se na osnovi ovog pregleda može zaključiti da je relativno mali broj nastavnika doživio fizičko nasilje roditelja učenika, te stope su zabrinjavajuće jer takvi oblici nasilja rezultiraju velikim stresom i ostavljaju vrlo ozbiljne posljedice (Badenes-Ribera i sur., 2022; Espelaga i sur., 2013). U odnosu na fizičko nasilje, veća je vjerojatnost da će nastavnici doživjeti nefizičke oblike nasilja (Badenes-Ribera i sur., 2022), odnosno može se reći da su nefizički oblici nasilja prevladavajući (McMahon i sur., 2014), ali treba dodati da i oni ostavljaju ozbiljne negativne posljedice.

Različite stope nasilja koje su dobivene u predstavljenim istraživanjima najvjerojatnije su rezultat nedovoljno preciznih definicija nasilja nad nastavnicima i operacionalizacije pojedinih varijabli nasilja. Isto tako, studije se temelje na različitim vremenskim okvirima u kojima se nasilje događalo (tijekom 6 mjeseci, tijekom školske godine, tijekom karijere), a sve to otežava i usporedbu rezultat (Badenes-Ribera i sur., 2022).

Neovisno o tome, iskazani podatci razlog su za ozbiljnu zabrinutost, a tome treba dodati da se nasilje nad nastavnicima nedovoljno prijavljuje (Berlanda i sur., 2019; May i sur., 2010). Sami nastavnici navode da ne prijavljuju da su doživjeli nasilje

jer se boje da će biti percipirani kao profesionalno neuspješni i da će ih kolege zbog toga podcijenjivati ili smatrati preosjetljivim, neki to ne čine zbog straha, srama ili uvjerenja da se ništa ne bi promijenilo, a samo bi sebi stvorili probleme (Longobardi i sur., 2019; Rattinger 2022). Ravnatelji škola se boje priznati takve oblike nasilja zbog loše predodžbe o školi u javnosti (imidža), a što može utjecati na upise u budućnosti. Međutim, ignoriranjem i prešućivanjem ni nastavnici ni ravnatelji ne rješavaju problem, a daju učenicima loš primjer kako postupati u slučajevima nasilja. Kako bi se školski sustav učinio sigurnijim postoji potreba za razumijevanjem prirode ovdje navedenih oblika nasilja roditelja nad nastavnicima, osobito povoda i mogućih rizičnih čimbenika.

Najčešći povodi za nasilno ponašanje roditelja učenika prema nastavnicima

Nezadovoljstvo ocjenama i po shvaćanju roditelja nepošten tretman, nepravedne reakcije nastavnika na ponašanje njihovog djeteta, suprotstavljena stajališta o tome što je za dijete najbolje, temeljne su točke prijepora i najčešći razlozi napada roditelja učenika na nastavnike (Badenes-Ribera i sur. 2022; May i sur., 2010; Tiesman i sur., 2013). Potvrđuju to i rezultati recentnog domaćeg istraživanja Rattinger (2022) u kojem je utvrđeno da najveći broj ispitanih nastavnika (43,7 %) smatra da je najčešći povod za nasilje roditelja nezadovoljstvo postignutim ocjenama njihovog djeteta, zatim nezadovoljstvo postupcima nastavnika prema djetetu (35,9 %), kritikama upućenim djetetu (31,1 %) te izrečene pedagoške mjere (25,7 %). Smatra se da je ozbiljan problem što se roditelji oslanjaju na izjave i interpretacije događaja njihove djece i navode da im bezrezervno vjeruju (Deslandes i sur., 2015) pa ne preispituju činjenice, a upravo su to povodi za dolazak u školu i napad na nastavnike. Dodatno problem potencira ponašanje odgojno-obrazovnih djelatnika, osobito hladan, „poslovni“ pristup bez pokazivanja emocija i razumijevanja konkretnih poteškoća roditelja i učenika te ponašanja koje roditelji percipiraju kao nepoštovanje ili neuvažavanje (Bilić i Dragoslavić, 2022; Buonomo i sur., 2020).

S druge strane, nastavnici se žale da roditelji ne cijene njihove napore, ne žele čuti njihovo viđenje problema, a svoje nezadovoljstvo iskazuju na ponižavajući, manipulativan, prijeteći način (Foley i sur., 2015). Nastavnici takva ponašanja roditelja ne percipiraju samo kao komunikacijski problem nego kao neugodan, potencijalno opasan napad na njih. Interakcija s neprijateljski raspoloženim roditeljima učenika iznimno je neugodan i težak zadatak za nastavnike (Fiore i Whitaker, 2013).

Potencijalni čimbenici rizika za nasilno ponašanje roditelja

U objašnjenju različitih oblika nasilja nad nastavnicima u literaturi se kao teorijski okvir predlaže korištenje socijalno-ekološke teorije (McMahon i sur., 2014; 2017; 2020). Ova teorija, koja omogućuje holistički pogled i na nasilje roditelja prema nastavnicima, pretpostavlja razumijevanje i prepoznavanje što više čimbenika koji mogu poticati ili inhibirati određeno ponašanje (Bronfenbrenner, 1977). U objašnjavaču nasilja na radnom mjestu ističe se da ono proizlazi iz individualnih osobina i okruženja koje je pogodno za nasilje. Sukladno tome, ovdje ćemo analizirati individualne čimbenike i različite okolinske sustave (obitelj, škola, zajednica, makrosustav) koji u međusobnoj interakciji oblikuju djelovanje roditelja. U literaturi se ističe da je nasilje moguće razumjeti samo ako se shvati veza između višestrukih čimbenika (Žilić i Janković, 2016).

a) Individualni čimbenici rizika

U ovu analizu su uključene neke individualne osobine roditelja učenika koji su počinitelji nasilja, ali i individualne osobine nastavnika koji su žrtve, a mogu se dovesti u vezu s nasiljem.

Neke individualne osobine roditelja koje se mogu povezati s nasiljem nad nastavnicima

U objašnjenju različitih oblika nasilja u literaturi se ponajprije analiziraju individualni čimbenici rizika. No, u slučaju nasilja roditelja nad nastavnicima tu analizu otežava nedostatak teorijskih rasprava i empirijskih istraživanja, a pomažu nam iskustva iz prakse.

Moguće je da će skloniji počinjenju nasilja nad nastavnicima biti oni roditelji koji se brzo uzrujaju, razbjesne i lako gube kontrolu. Ignjatović (2011) objašnjava da bijes, koji je posljedica frustracije, lako nadjača snagu pojedinca da ga kontrolira, pa se on preoblikuje u agresiju. Procjena loših namjera nastavnika, nanesene nepravde njihovom djetetu, ogorčenje zbog izraženog ili percipiranog neuvažavanja, negativno utječu na roditelje. U literaturi se upozorava da ponižavajuće situacije iz kojih se ne može izići bez ugrožavanja samopoštovanja uistinu mogu biti razlog počinjenja nasilja (Ignjatović, 2011, 195).

Drugi autori kao moguće čimbenike rizika za nasilje izdvajaju težnju za moći i vladanjem, izopačeni sustav vrijednosti, vulnerabilnost, poremećaje emocija i nagona (Žilić i Janković, 2016). Jukić i Savić (2014) tome dodaju da ljudi koji imaju afektivne poremećaje ili poremećaje raspoloženja mogu također biti nasilni, osobito ako

im se čini da se osporavaju njihove ideje. Moguće je pretpostaviti da sve navedeno može imati ulogu u objašnjenju nasilja nekih roditelja prema nastavnicima.

Govoreći o psihološko-psihijatrijskim obilježjima nasilja Jukić i Savić (2014, 105) navode da su ovisnici o alkoholu, psihoaktivnim tvarima, najčešće nasilni prema drugima, a to objašnjavaju intoksikacijom koja dovodi do dezinhibicije agresivnih poriva. Stoga je moguće pretpostaviti da se iz tog razloga roditelji učenika, koji su pod utjecajem alkohola i droga ili su ovisnici o drogama, ali i kocki, mogu ponašati nasilno i prema nastavnicima.

Nadalje, Jukić i Savić ističu da su i oboljeli od posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP-a) izrazito niskog praga tolerancije na frustraciju pa zbog nevažnog povoda mogu reagirati vrlo burno i nasilno. Ovi autori kao česte počinitelje nasilja izdvajaju i osobe s tzv. disocijalnim, odnosno asocijalnim i antisocijalnim poremećajem ličnosti. Oni su egocentrični, reagiraju impulzivno, skloni su da se njihovi prohtjevi, želje, zadovolje odmah, i bez obzira na posljedice. Karakterizira ih i nedostatak empatije, a nisu se u mogućnosti unijeti u poziciju drugog i emocionalno osjetiti tuđu bol. Ove pretpostavke bilo bi potrebno empirijski provjeriti u slučajevima nasilja roditelja nad nastavnicima.

Neke individualne osobine nastavnika

Iako se u radovima o nasilju roditelja nad nastavnicima najčešće naglašava moć i bezosjećajnost počinitelja, a stereotipno žrtve percipira kao pasivne, slabe, nezaštićene i sl., stvari nisu tako jednostavne. Naime i neki nastavnici svojim provokativnim, arogantnim ponašanjem, nastupanjem s pozicije moći, beskompromisnim stavovima i sl. mogu doprinijeti agresivnom ponašanju roditelja, ali o tome nema dovoljno istraživanja. Sumiranjem spoznaj iz literature Bilić (2016, 189) izdvaja neke osobine nastavnika koje ih mogu dovesti u poziciju žrtva. Općenito su češće viktimizirani nepravedni, kruti, agresivni nastavnici, oni koji ne poštuju ljude. Isto tako i nastavnici koji su krotki, slabi, sramežljivi, pasivni, neentuzijastični, koji slabo upravljaju razredom i imaju slabo razvijenu mrežu socijalne podrške, u većem su riziku od viktimizacije. No, profilu žrtva bi trebalo u istraživanjima posvetiti znatno više pozornosti.

b) Neki obiteljski čimbenici rizika i roditeljski odgojni stil

Ovdje ćemo samo pregledno navesti neke moguće obiteljske čimbenike, a usmjerit ćemo pozornost na suvremeni roditeljski odgojni stil koji se može dovesti u vezu s nasilnim ponašanjem roditelja prema nastavnicima.

Obiteljski čimbenici koji se mogu povezati s nasiljem roditelja nad nastavnicima

Razlozi zbog kojih roditelji mogu biti teški i neprijateljski raspoloženi prema nastavnicima su i mogući loši odnosi u njihovoj obitelji (konfliktni odnosi, visokorizični razvodi i sl.), materijalna situacija (socioekonomski problemi, nemogućnost zadovoljavanja osnovnih potreba obitelji, osobito djece), problemi na poslu (*mobbing*, pritisak) ili gubitak posla. Sve navedeno predstavlja veliki stres za roditelje i otežava im suočavanje sa svakodnevnim životnim problemima, a može doprinijeti i njihovim neprimjerenim reakcijama prema nastavnicima (Fiore i Whitaker, 2013).

Suvremeni roditeljski odgojni stil kao čimbenik rizika za nasilno ponašanje prema nastavnicima

Stoljetnu nebrigu za djecu i korištenje grubog discipliniranja u odgojne svrhe, u 19. stoljeću postupno zamjenjuju ideje zaštite i brige za djecu. U 20. stoljeću počinje se isticati razumijevanje djetetovih potreba, zaštita interesa i prava, odgovornost roditelja za dobrobit i obveza da postupaju u najboljem interesu djeteta, a sve je to dovelo do velikih promjena u roditeljskom pristupu, stavovima i postupanju prema djeci (Dupont, Mikolajczak i Roskam, 2022). Tako se sredinom 80-ih godina 20. stoljeća postupno stvara i nameće nova kulturna norma (Vigdal i Brännick, 2022), neki to nazivaju novom ideologijom (Nomaguchi i Milkie, 2020), neki „kultom djeteta“ (Dupont i sur., 2022), a u pedagoškim krugovima govori se o novom stilu roditeljstva.

Roditelji ovog novog odgojnog stila interese djece stavljaju iznad svega, teže zadovoljiti njihove potrebe, pretjerano su uključeni, angažirani, brižni i zaštitnički nastrojeni, čak se smatraju odgovornim da sačuvaju djecu od bilo kakve potencijalne štete (razočaranja, rizika, neugodnih iskustava), minimiziraju ograničavanja i disciplinu, izbjegavaju svaki oblik kazne, a istovremeno su pretjerano kontrolirajući, skloni neprimjerenom, intruzivnom upravljanju djecom i donošenju odluka umjesto njih (Dupont i sur., 2022; Padilla-Walker i Nelson, 2012; Vigdal i Brännick, 2022). Zbog pretjerano zaštitničkog ponašanje na kontrolirajući način i percepcije da roditelji bdiju i lebde permanentno iznad svoje djece, ovaj odgojni stil metaforički je nazvan „helikopter-roditeljstvo“. Istraživanja pokazuju da se radi o raširenoj pojavi,

odnosno da 60 – 70 % suvremenih roditelja pokazuje neke oblike „helikopter-ponašanja“ (Odenweller, Booth-Butterfield i Weber, 2014) koje prevladava na globalnoj razini (Vigdal i Brännick, 2022). Uz brojne pozitivne i hvaljene aspekte ovog odgojnog stila koji su neophodni za zdrav razvoj djece (toplina, podrška, nježnost, zaštita i sl.), sve češće se upozorava na nesklad i suprotne efekte koji se uočavaju u odgojnim ishodima, a mogu se dovesti u odnos s ponašanjem roditelja prema nastavnicima.

Ponajprije, roditelji koji su pretjerano uključeni, brižni i zaštitnički nastrojeni ne dopuštaju da dijete bude izloženo bilo kakvom riziku i tako pojačavaju osjeća opasnosti, ali time sprječavaju suočavanje s problematičnim situacijama i samostalno pronalaženje rješenja (Vigdal i Brännick, 2022). Pomalo paradoksalno, takvi postupci roditelja imaju negativne učinke na mentalno zdravlje, a povezuju se s perfekcionizmom i narcističkim osobinama kod djece, „inflacijom“ ega (Curran i Hill, 2019; Dupont i sur., 2022; Eberly-Lewis i sur., 2018). Takva su djeca osjetljiva na svaku primjedbu nastavnika ili ukazivanje na korekciju njihovog ponašanja, a upravo su to česti razlozi napada njihovih roditelja na nastavnike.

S druge strane, suvremeni roditelji su usmjereni na školski uspjeh pod svaku cijenu. Kako bi djeca postigla najbolje rezultate, skloni su pretjeranoj stimulaciji, uče s njima, plaćaju instrukcije, ograničavaju igru i slobodno vrijeme zbog učenja, postavljaju iznimno visoke obrazovne ciljeve i sl. Stoga se u literaturi upozorava na još jedan paradoks, odnosno da djeca izložena iznimno zahtjevnim standardima, koje internaliziraju, postaju zahtjevniji prema sebi i još više prema drugima (Dupont i sur., 2022; Curran i Hill, 2019; Schiffrin i Liss, 2022). Da bi osigurali školski uspjeh, njihovi roditelji kontroliraju svaki segment njihovog rada. Kad roditelji vrše pritisak i brinu se o uspjehu, učenici izbjegavaju neuspjeh. Boje se reakcija roditelja, strahuju da neće ispuniti njihova očekivanja pa zbog toga izbjegavaju zahtjevne zadatke u kojima bi mogli pogriješiti, što u konačnici negativno utječe na njihove rezultate (Schiffrin i Liss, 2022). Međutim, učenici ne preuzimaju odgovornost za svoje neuspjehe pa za to mora biti kriv netko drugi (Terzoudi, 2020). Dakle, ako ne postižu uspjeh kakav očekuju i učenici i njihovi roditelji, najčešće za to, kao i za svoje loše ponašanje, okrive i napadaju nastavnike (Bilić, 2015).

Djeca često percipiraju nastavnike kao osobe koje im služe, smatraju da imaju pravo dobiti njihovu pomoć kad to požele, kao što imaju pomoć roditelja, a uz to često imaju i instrukcije. Oslanjanje na pomagače u postizanju uspjeha ima negativne učinke na njihovu motivaciju, ulaganje truda i angažman (Schiffrin i Liss, 2022). Njihovi roditelji od nastavnika očekuju da riješe sve probleme njihove djece, a ako nastavnici ne udovoljavaju takvim prohtjevima zbog toga najčešće doživljavaju velike neugodnosti. Dakle, usprkos svim navedenim naporima roditelja, kako bi osigurali uspjeh, suprotno očekivanjima, takva djeca postižu lošije školske rezultate

(Schiffrin i Liss, 2022). Posljedica je to pritiska, smanjene motivacije, samoučinkovitosti, samoregulacije i sposobnosti da se odrede vlastiti ciljevi učenja (Curran i Hill, 2019; Dupont i sur., 2022; Schiffrin i Liss, 2022). Prethodno je navedeno da je nezadovoljstvo postignutim ocjenama, odnosno neuspjeh, najčešći razlog nasilnog ponašanja roditelja prema nastavnicima.

Na prvi je pogled briga roditelja zadivljujuća, a njihov pristup ima niz prednosti, ali se na osnovi prethodne analize čini da su zahtjevi takvog stila roditeljstva postali kontraproduktivni. Ponajprije roditelji zanemaruju da neposredni interes djeteta nije uvijek interes buduće odrasle osobe (Vigdal i Brännick, 2022). Ako nisu ispunjeni svi zahtjevi njihove djece i ne dobivaju od nastavnika ono što trebaju ili misle da im pripada, roditelji su to spremni osigurati i nasilnim putem. Takvim ponašanjem roditelji svojoj djeci upućuju opasnu poruku da je dopušteno koristiti nasilje, u bilo kojem kontekstu, kako bi ostvarili svoje želje. Uz to, u literaturi se upozorava da je roditeljstvo stresnije nego ikad ranije, roditelji osjećaju tjeskobu, krivnju, stres, iscrpljenost, ulažu veliki trud, vrijeme i novac da bi zadovoljili potrebe svoje djece i da bi oni u budućnosti bili uspješni (Nomaguchi i Milkie, 2020). Kad nisu zadovoljni ishodom, zbog navedenih opterećenja i frustracije, nerijetko neprimjereno reagiraju na nastavnike koji su u sličnoj situaciji, o čemu se govori u sljedećem poglavlju.

c) Neki čimbenici rizika na razini škole koji se mogu povezati s viktimizacijom nastavnika

S druge strane i u školama dominira „kult djeteta“, poučavanje usmjereno na učenika, neprestano isticanje njihovih prava, a manje odgovornosti. Nameće se ideal „dobrog nastavnika“ koji učenicima daje više slobode, prilagođava rad njihovim individualnim osobinama, pazi na dobrobit, odgovoran je za uspjeh, a često je izložen internim i eksternim provjerama, kojima se procjenjuje koliko se približava tom idealu (npr. PISA). Izloženost nastavnika rigoroznim mjerama nadgledavanja i ocjenjivanja njihovog rada (od agencija, roditelja, ravnatelja i učenika) te distopijska perspektiva i nepovjerenje u druge koje se stvara u školama (Bilić, 2016), rezultira pritiskom i otežava im rad. Zbog toga što nastavnici moraju uvažavati potrebe i interese svakog učenika, osmišljavati zanimljive aktivnosti, odgovarati za rad i uspjeh učenika i sl., njihov posao postaje sve složeniji i zahtjevniji što dovodi do povećanog umora i zdravstvenih problema. Ne iznenađuje da između roditelja i nastavnika koji su pod velikim pritiskom često izbijaju sukobi, pa i eskaliraju u nasilje.

Kad je riječ o učenicima, u literaturi se ukazuje i na dominantno kompetencijski pristup, usmjerenost na testove i procjene znanja, usredotočenost na učenike kao pojedince, a slabo upućivanje da vode računa o moralnim vrijednostima, o drugima, pa i o svojim nastavnicima i svijetu oko njih (Komatsu, Rappleye i Silova, 2021). Djeca

su sklona povezivati sve sa sobom, a i u roditeljskom domu su tako usmjeravana, to često rezultira egoističnim načinom postojanja i naglašenim individualizmom. Osjećaj da su oni „centar svijeta“ i da su najvažniji njihovi problemi, potrebe i prava, negativno utječe na njihove odnose s nastavnicima, ali i drugim učenicima, a upravo zbog toga njihovi roditelji često neprimjereno reaguju na nastavnike.

Nasilje roditelja prema nastavnicima usko je povezano i s drugim čimbenicima rizika na razini škole, a osobito s politikom škole, prevencijom i pravilima na suzbijanju različitih vrsta nasilja pa i onih prema nastavnicima, ali i njihovim odnosima i međusobnom podrškom kolega. Istraživači ističu da je izostanak takve podrške i pravila mogući čimbenik rizika za viktimizaciju nastavnika (Espelage i sur., 2013; McMahon i sur. 2020).

d) Čimbenici rizika na razini zajednice i društva

Kad je riječ o čimbenicima rizika na makrorazini, pozornost treba posvetiti statusu nastavnika. Postupno je eroziji autonomije i ugleda nastavnika doprinijelo i to što oni nisu više najvažniji izvori informacija, čini se da primat pripada internetu, odnosno medijima, a ni obrazovanje više nije posebnost škole i sve se češće odvija izvan tog sustava. Unatoč tome što rade složen i zahtjevan posao o kojem ovisi budućnost, nastavnici nisu u društvu priznati niti dobro plaćeni. McMahon i sur. (2020) navode da manje od jedne trećine nastavnika smatra da društvo ne cijeni njihov rad. Usporedbe radi, u Hrvatskoj, prema istraživanju Jokić i sur. (2022), 60,5 % učenika (N = 8419) smatra da su nastavnici nedovoljno cijenjeni u društvu, a sami nastavnici (N = 3634) svoj status smatraju izrazito nepovoljnim. Gotovo svi misle da političari ne cijene njihove stavove (95,8 %), ne mogu utjecati na obrazovnu politiku (88,8 %) te nisu zadovoljni plaćom koju dobivaju za svoj posao (69,9 %). Moguće je da njihovom nezadovoljstvu doprinosi i rješavanje briga i prigovora roditelja, koje je za 45,3 % donekle izvor stresa, a za 32,7 % ozbiljan izvor stresa na poslu. Često im se predbacuje da rade malo i imaju puno praznika i sl. Stječe se dojam da o njihovom poslu svi znaju sve „jer su svi bili učenici“ i daju si pravo da ih ocjenjuju. Nastavnici se često osjećaju sami, bespomoćni, obespravljani i zapostavljeni u svojim zajednicama. Razvidan je nedostatak poštovanja prema profesiji i nedostatak podrške javnosti, a to se često povezuje s njihovim materijalnim statusom. McMahon i sur. (2020) ukazuju na potrebu da ljudi, osobito roditelji, podržavaju nastavnike, umjesto da ih ponižavaju jer o njihovom radu uvelike ovisi budućnost.

Drugi čimbenici na društvenoj razini, koji se mogu povezati s nasiljem roditelja prema nastavnicima, odnose se na kulturne norme, stavove, politiku i sl. (McMahon i sur., 2020). U ovoj analizi usmjerit ćemo pozornost na normalizaciju i kulturu

nasilja u društvu. Kao važan razlog u objašnjenju nasilja roditelja nad nastavnicima može se navesti i normalizacija nasilja u društvu, odnosno „promoviranje nasilja kao dominantnog, prihvaćenog, uobičajenog, normalnog, poželjnog oblika ponašanja“ (Radenović, 2012, 214). Smatra se da je afirmaciji različitih oblika nasilja u suvremenim društvima doprinijela sve nemilosrdnija konkurencija i različite prepreke koje ljudima onemogućavaju postizanje ciljeva (Radenović, 2012, 209). Autori koji upozoravaju da nasilje postaje norma i da živimo u kulturi nasilja, smatraju da tome doprinosi popularna kultura, osobito filmovi i videoigre, ali i nasilje na sportskim terenima i sl., a to svakodnevno okruženje nasiljem rezultiralo je da ljudi ne kritiziraju nasilje, ravnodušni su ili čak uživaju u njemu (Pavićević, 2014). Uočava se jednostavno prihvaćanje nasilnih metoda i beskonačno reproduciranje različitih oblika nasilja te „stvaranje kulture surovosti koja poznaje samo pravo jačega“ (Pavićević, 2014, 85). U takvom kontekstu ne iznenađuje i nasilje prema nastavnicima.

Iz ovog je pregleda razvidno da različiti individualni, obiteljski, školski i kontekstualni čimbenici rizika mogu potencirati nasilno ponašanje roditelja učenika prema nastavnicima. No, u empirijskim je istraživanjima potrebno provjeriti kakvu ulogu u viktimizaciji nastavnika imaju ovdje teorijski predstavljeni čimbenici rizika. Drugi važan izazov istraživačima je ispitivanje čimbenika zaštite o kojima se nedovoljno zna u ovoj domeni.

Reakcije nastavnika i posljedice doživljenog nasilja

Nakon doživljenog nasilja nastavnici pokušavaju shvatiti uzroke, pri tome neki okrivljuju sebe i svoje ponašanje, drugi okrivljuju počinitelje, školu, društvo i sl. Ako nastavnici pripisuju nasilje nekim svojim postupcima koje je moguće korigirati i situacijama koje mogu kontrolirati, manje je vjerojatno da će biti žrtva nasilja i u budućnost, ali ako vjeruju da su doživjeli nasilje zbog neke svoje osobine koju je teško mijenjati, uvjereni su da će nasilje i u buduću teško izbjeći (Anderman i sur., 2018). No, uvjerenja nastavnika koja su povezana s nasiljem prediktivna su za njihove emocionalne reakcije koje se povezuju s ponašanjem (Anderman i sur., 2018).

Istraživanja pokazuju da su najčešće *emocionalne reakcije* nastavnika nakon doživljenog nasilja u školi, ljutnja (53,8 %), tuga (40,6 %), tjeskoba (36,2 %) i bijes (22 %) (Rattinger, 2022). Ovi rezultati ne začuđuju jer ponašanja koja ugrožavaju vrijednosti, oštećuju čast, ugled i samopoštovanje nastavnika, mogu prerasti u tugu i ljutnju, a što je vrijednost značajnija, emocije su intenzivnije kao što je bijes i sl. (Milivojević, 2010; prema Bilić, 2016). Prema domaćim istraživanjima, u koje je uključeno i nasilje roditelja učenika, nakon viktimizacije više od 60 % nastavnika se

osjećalo razočarano (Bilić, 2016; Rattinger, 2022). Razočaranje se u literaturi opisuje kao negativna, kognitivno opterećena emocija, koja je moguća posljedica ulaganja napora u odnos nastavnika s učenicima i njihovim roditeljima, ali usprkos njihovom trudu i želji da se ostvare odgojno-obrazovne ciljeve i dobre odnose, ishodi su negativni, pa se čini da je onda i razočaranje neminovno (prema Bilić, 2016). Drugi autori navode da nastavnici nakon doživljenog nasilja osjećaju emocionalnu iscrpljenost, strah, krivnju, nesigurnost, ranjivost, sumnju u sebe, stres, a sve ih to ponekad vodi i u anksioznost i depresiju (Fahie i Devine, 2014; McMahan i sur., 2017). Slično se osjećaju i nastavnici u Hrvatskoj, a u istraživanju Rattinger (2022) utvrđeno je da se njih 20,7 % osjećalo krivima, 55,7 % nezaštićeno, a 49,8 % ranjivo. Uz to, nastavnici su strahovali za svoju sigurnost i sigurnost svojih bližnjih (42,4 %), ali i za svoju budućnost (19,9 %). U istraživanjima je utvrđeno da je odnos između negativnih emocija i doživljenog nasilja na radnom mjestu moderiran zadovoljstvom – načinom kojim je nasilje riješeno. Ako je nastavnik bio zadovoljan načinom kako je ta neugodna situacija riješena, učinak negativnih emocija je bio znatno manji (Fox i Stallworth, 2010; prema Anderman i sur., 2018). To ukazuje na važnost protokola o postupanju u slučajevima nasilja nad nastavnicima i pravovremenog pružanja podrške i pomoći.

Ponašajne reakcije nastavnika na doživljeno nasilje mogu doprinijeti ublažavanju negativnih posljedica. Anderman i sur. (2018) navode da nakon doživljenog nasilja nastavnici mogu prešutjeti izgred, razgovarati o njemu (s ravnateljem, kolegama, stručnim suradnicima u školi ili članovima obitelji), potražiti pomoć stručnjaka za mentalno zdravlje, razgovarati s počiniteljima ili podnijeti prijavu. Rezultati njihovog istraživanja pokazuju da su se ispitanici nastavnici (N = 2505) u SAD-u, nakon doživljenog nasilja, za podršku i pomoć najčešće obraćali svojim kolegama (86,6 %), potom ravnateljima (80,9 %), članovima obitelji (76,1 %), sindikalnim povjerenicima (35,1 %) i stručnjacima za mentalno zdravlje (12,4 %). U hrvatskim su se školama nakon doživljenog nasilja nastavnici također za pomoć najčešće obraćali svojim kolegama (63,4 %), a znatno manje svojim ravnateljima (26,2 %) (Bilić, 2016). Razumljivo je da se nastavnici za pomoć i podršku najčešće obraćaju kolegama jer se može pretpostaviti da će ih oni i najbolje razumjeti jer se i sami često nalaze u sličnim situacijama, a i najbliži su im kad se nasilje dogodi. S druge strane, moguće je, kad nastavnici ne vjeruju da će od drugih dobiti adekvatnu pomoć, zaštitu i podršku, da im se onda i ne obraćaju. Anderman i sur. (2018) su utvrdili da negativne emocije, ljutnja, strah i sl. predviđale veću vjerojatnost da će se viktimizirani nastavnici obratiti za pomoć kolegama. Upravo je podrška i mogućnost razgovara s kolegama i ravnateljem povezana s dobrobiti nastavnika i manjom izloženosti nasilju (Berlanda i sur., 2019; Reddy i sur., 2018). No, jedna petina nastavnika koja doživi

nasilje nikome to i ne prijavljuje jer kolege i ravnatelje, najvjerojatnije, ne percipiraju kao podršku (Anderman i sur., 2018).

Posljedice doživljenog nasilja su brojne i osobito izražene kod onih nastavnika koji nemaju nikakvu podršku, a utječu na opće stanje organizma. Istraživanja pokazuju da je izloženost nasilju utjecala na fizičko zdravlje velikog broj (61 %) nastavnika (Wilson i sur., 2011). Prema samoiskazima, viktimizirani nastavnici najčešće osjećaju pretjerani umor (41,3 %), glavobolje (35,1 %), probleme sa spavanjem (30,7 %), probavne probleme (24 %) i sl. (Rattinger, 2022). Sve to utječe i na mentalno zdravlje nastavnika i njihov osjećaj sigurnost (Espelaga i sur., 2013). Istraživanja pokazuju da veliki broj (86 %) nastavnika smatra da doživljeno nasilje može negativno utjecati na njihovu profesionalnu dobrobit, osobito zadovoljstvo poslom, na njihovu učinkovitost te na kvalitetu poučavanja (Anderman i sur., 2018; Bilić 2016; Kapa i Gimbert, 2018; Reddy, 2014; Wilson i sur., 2011). Moguće je da ih doživljeni izgredi motiviraju na preispitivanje svoje profesionalne sposobnosti te da utječu i na njihov privatni život, ali o tome nema dovoljno istraživanja. Kod dijela nastavnika javlja se tendencija odmicanja od situacije zbog koje pate, često odustaju od svojih ciljeva i traže alternative, najčešće planiraju promijeniti školu ili napustiti posao (Kapa i Gimbert, 2018). U istraživanju Bilić (2016) je utvrđeno da je zbog doživljenog nasilja 4,9 % ispitanih nastavnika planiralo napustiti posao, 1,8 % promijeniti školu, a dio ih je bio prisiljen otići na bolovanje. Nasilje roditelja kojem su sve češće izloženi nastavnici narušava normalne socijalne i profesionalne interakcije, odražava se na reputaciju i uspješnost škole te na uspjeh i dobrobit učenika (Fahie i Devine, 2014). Oni nastavnici koji ostaju u svojim školama teško mogu ignorirati nasilje koje su doživjeli od roditelja svojih učenika i nakon toga biti profesionalci kad ih ponovno susretu na svom radnom mjestu (Terzoudi, 2020). Stoga je nastavnicima, ali i roditeljima, potrebna edukacija o suradnji i uvažavanju, konstruktivnom suočavanju s problemima i njihovom rješavanju.

Zaključak

Izloženost nastavnika nasilju roditelja je novi, raširen, ali nedovoljno prepoznat i nedovoljno istražen problem i u hrvatskim školama. Iako su nastavnici češće izloženi nefizičkim oblicima nasilja, osobito verbalnom, rezultati analiziranih prevalencijskih studija pokazuju da ni fizičko nasilje nije zanemarivo, a relacijsko i elektroničko te seksualno uznemiravanje zaslužuju više pozornosti. Ovaj rad uz definiciju nasilja roditelja nad nastavnicima i klasifikaciju pojavnih oblika, pruža uvid i proširuje naše spoznaje o individualnim osobinama roditelja počinitelja nasilja i viktimiziranih nastavnika. Sistematizirane su i spoznaje o drugim čimbenicima rizika (obiteljskim,

osobito suvremenom odgojnom stilu, školskim i kontekstualnim). Zbog posljedica koje doživljavaju viktimizirani nastavnici ukazuje se na važnost poduzimanja kvalitetnih mjera za zaštitu prava i dostojanstva nastavnika.

U Republici Hrvatskoj postoje zakonske odredbe o zaštiti od uznemiravanja odgojno-obrazovnih djelatnika koji se tretiraju kao službene osobe, propisuje se i obveza prevencije stresa koji je uzrokovan čimbenicima koji utječu na rad zaposlenika, kao i sankcije za ponašanja kojima se povređuju ili ugrožavaju osobne slobode i prava čovjeka i sl. (Kolektivni ugovor, Zakon o zaštiti na radu, Kazneni zakon). Međutim, predstavljeni podatci o raširenosti nasilja roditelja nad nastavnicima sugeriraju da je potrebno preispitati učinkovitost trenutnih zakonskih odredbi koje štite nastavnike na njihovom radnom mjestu i više raditi na prevenciji ovog problema. Suzbijanju nasilja roditelja, po mišljenju nastavnika, doprinijele bi i promjene kulturnih normi i aktivnosti kojima je cilj poboljšanje ugleda nastavnika u društvu. Nastavnici se zalažu za oštrije sankcioniranje roditelja koji prijetе i napadaju nastavnike (McMahon i sur., 2020). Uz to, nastavnici u Republici Hrvatskoj ukazuju na potrebu zaštite nastavnika od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja, koje to za sada, prema njihovim riječima, čini samo deklarativno (Rattinger, 2022). Onima koji su doživjeli nasilje, ako žele, potrebno je omogućiti da dobiju i stručnu pomoć (Dolev-Cohen i Levkovich, 2021).

U literaturi se osobiti naglasak stavlja na školska pravila koja se moraju postrožiti kad je riječ o nasilju općenito, pa i o nasilju nad nastavnicima. To uključuje jasne smjernice o odnosima prema nastavnicima i preporuke o intervencijama i reakcijama nakon mogućih izgreda te smanjivanje papirologije za njihovo prijavljivanje (Espelage i sur., 2013; McMahon i sur. 2020). Uz to se spominje i uspostava registra slučajeva nasilja usmjerenog protiv nastavnika, organizacija anonimnog sustava prijavljivanja koji bi omogućio nastavnicima da bez strah podijele svoja iskustva (Bilić, 2016; McMahon i sur. 2020).

Iz prethodne je analize razvidno da je u školama koje imaju slabu organizaciju, međusobnu suradnju i podršku, učestalija viktimizacija nastavnika. Ukazuje se i na to da negativni postupci kolega kao i indiferentno svjedočenje nasilju, utječu na nasilje prema nastavnicima, a tome doprinose i oni ravnatelji koji njihove probleme i viktimizaciju ne shvaćaju ozbiljno (Dolev-Cohen i Levkovich, 2021; McMahon i sur., 2020). Stoga bi u školskim aktivnostima i politici o sigurnosti učenika i nastavnika, središnje mjesto trebala imati tema o međusobnom ophođenju, suradnji te socijalnoj i emocionalnoj podršci. Potrebno je ukazati i na važnost edukacije i poticanje profesionalnog razvoja nastavnika u odnosu na komunikaciju s roditeljima, ali i u cilju poboljšanja njihove sigurnosti i zaustavljanja nasilja u školi (McMahon i sur., 2020). No, o komunikaciji s nastavnicima i načinu izražavanja zabrinutosti kad postoji pro-

blem, nužno je poučavati i roditelje učenika (Küçüksüleymanoglu, 2019). Kako bi se bolje razumjelo iskustvo nastavnika koji su na svom radnom mjestu doživjeli nasilje, ali i motivacija i ponašanje roditelja, potrebna su empirijska istraživanja.

Svim ovdje navedenim, osobito ravnateljima, lokalnim i prosvjetnim vlastima i roditeljima, morala bi biti važna dobrobit i sigurnost onih kojima je povjerena briga o odgoju i obrazovanju djece.

Literatura

- Abercrombie, N., Hill, S. i Turner, B. S. (2008). *Rječnik sociologije*. Zagreb: Jesenki i Turk.
- Anderman, E. M., Eseplage, D. L., Reddy, L. A., McMahon, S. D., Martinez, A., Lane, K. L., Reynolds, C. i Paul, N. (2018). Teachers' reactions to experiences of violence: An attributional analysis. *Social psychology of education, 21*(3), 621-653.
- Badenes-Ribera, L., Fabris, M. A., Martinez, A., McMahon, S. D. i Longobardi, C. (2022). Prevalence of parental violence toward teachers: a meta-analysis. *Violence and Victims, 37*(3), 348-366.
- Berlanda, S., Fraizzoli, M., de Cordova, F. i Pedrazza, M. (2019). Psychosocial Risks and Violence Against Teachers. Is It Possible to Promote Well-Being at Work?. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 16*(22), 4439-4452.
- Bilić, V. (2015). Uloga škole i školske vezanosti u objašnjenju ponašanja učenika. U: S. Opić, Bilić, V. i Jurčić, M. (Ur.), *Odgoj u školi* (str. 119–154). Zagreb: Učiteljski fakultet u Zagrebu.
- Bilić, V. (2016). Nasilje učenika i njihovih roditelja nad nastavnicima. U: V. Bilić i S. Bašić (Ur.), *Odnosi u školi – prilozi za pedagogiju odnosa* (str. 181–230). Zagreb: Učiteljski fakultet u Zagrebu.
- Bilić, V. i Dragoslavić, M. (2022). Odnos doživljenog nasilja na radnom mjestu i zadovoljstva osnovnoškolskih ravnatelja poslom i životom. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 58*(2), 1-28.
- Bounds, C. i Jenkins, L. N. (2018). Teacher-directed violence and stress: the role of school setting. *Contemporary school psychology, 22*(4), 435-442.
- Brofenbrenner (1997). *Ekologija ljudskog razvoja*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Buonomo, I., Fiorilli, C., Romano, L. i Benevene, P. (2020). The roles of work-life conflict and gender in the relationship between workplace bullying and personal burnout. A study on italian school principals. *International journal of environmental research and public health, 17*(23), 1-17.
- Curran, T. i Hill, A. P. (2019). Perfectionism is increasing over time: A meta-analysis of birth cohort differences from 1989 to 2016. *Psychological bulletin, 145*(4), 410-429.
- Deslandes, R., Barma, S. i Morin, L. (2015). Understanding Complex Relationships between Teachers and Parents. *International Journal about Parents in Education, 9*(1), 131-144.
- Dolev-Cohen, M. i Levkovich, I. (2021). Teachers' responses to face-to-face and cyberbullying of colleagues by others in Israeli schools. *International Journal of School & Educational Psychology, 9*(sup1), 1-13.
- Dupont, S., Mikolajczak, M. i Roskam, I. (2022). The cult of the child: A critical examination of its consequences on parents, teachers and children. *Social Sciences, 11*(3), 1-19.

- Eberly-Lewis, M. B., Vera-Hughes, M. i Coetzee, T. M. (2018). Parenting and adolescent grandiose narcissism: Mediation through independent self-construal and need for positive approval. *The Journal of Genetic Psychology*, 179(4), 207-218.
- Espelage, D., Anderman, E. M., Brown, V. E., Jones, A., Lane, K. L., McMahon, S. D., Reddy, L. A. i Reynolds, C. R. (2013). Understanding and preventing violence directed against teachers: Recommendations for a national research, practice, and policy agenda. *American Psychologist*, 68(2), 75-87.
- Fahie, D. i Devine, D. (2014). The impact of workplace bullying on primary school teachers and principals. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 58(2), 235-252.
- Fiore, D. J. i Whitaker, T. (2013). *Dealing with difficult parents*. New York: Taylor & Francis.
- Foley, C., May, D., Blevins, K. R. i Akers, J. (2015). An exploratory analysis of cyber-harassment of K-12 teachers by parents in public school settings. *Educational Policy*, 29, 879-902.
- Forsshell, M. (2021). Consequences for teachers who are exposed to student-related violence. Malmö: Faculty of Health and Society, Department of Criminology.
- Foucault M (1994). *Znanje i moć*. Zagreb: Globus.
- Hampden-Thompson, G. i Galindo, C. (2017). School-family relationships, school satisfaction and the academic achievement of young people. *Educational Review*, 69(2), 248-265.
- Ignjatović, Đ. M. (2011). Pojam i etiologija nasilničkog kriminaliteta. *CRIMEN-časopis za krivične nauke*, 2, 179-211.
- Jukić, V. i Savić, A. (2014). Psihološko-psihijatrijski aspekt nasilja. *Socijalna psihijatrija*, 42(2), 102-108.
- Kapa, R. i Gimbert, B. (2018). Job satisfaction, school rule enforcement, and teacher victimization. *School Effectiveness and School Improvement*, 29(1), 150-168.
- Komatsu, H., Rappleye, J. i Silova, I. (2021). Student-centered learning and sustainability: Solution or problem?. *Comparative Education Review*, 65(1), 6-33.
- Küçüksüleymanoglu, R. (2019). Cyberbullying among Secondary School Teachers by Parents. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 8(1), 151-157.
- Longobardi, C., Badenes-Ribera, L., Fabris, M. A., Martinez, A. i McMahon, S. D. (2019). Prevalence of student violence against teachers: A meta-analysis. *Psychology of Violence*, 9(6), 596-610.
- May, D., Johnson, J., Chen, Y., Hutchison, L. i Ricketts, M. (2010). Exploring parental aggression toward teachers in a public school setting. *Current Issues in Education*, 13(1) Retrieved from. <http://cie.asu.edu/>
- McMahon, S. D., Martinez, A., Espelage, D., Rose, C., Reddy, L. A., Lane, K. i Brown, V. (2014). Violence directed against teachers: Results from a national survey. *Psychology in the Schools*, 51(7), 753-766.
- McMahon, S. D., Reaves, S., McConnell, E. A., Peist, E. i Ruiz, L., (2017). The ecology of teachers' experiences with violence and lack of administrative support. *American Journal of Community Psychology*, 60(3-4), 502-515.
- McMahon, S. D., Peist, E., Davis, J. O., McConnell, E., Reaves, S., Reddy, L. A. i Espelage, D. L. (2020). Addressing violence against teachers: A social-ecological analysis of teachers' perspectives. *Psychology in the Schools*, 57(7), 1040-1056.
- Nomaguchi, K. i Milkie, M. A. (2020). Parenthood and well-being: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 198-223.

- Odenweller, K. G., Booth-Butterfield, M. i Weber, K. (2014). Investigating helicopter parenting, family environments, and relational outcomes for millennials. *Communication Studies*, 65(4), 407-425.
- Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi: što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Paccaud, A., Keller, R., Luder, R., Pastore, G. i Kunz, A. (2021). Satisfaction With the Collaboration Between Families and Schools—The Parent's View. *Frontiers in Education*, 6, 1-13.
- Padilla-Walker, L. M. i Nelson, L. J. (2012). Black hawk down?: Establishing helicopter parenting as a distinct construct from other forms of parental control during emerging adulthood. *Journal of Adolescence*, 35(5), 1177-1190.
- Pavičević, O. (2014). Nasilje i kultura. *Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja (IKSI)*, 33(1); 75-93.
- Radenović, S. (2012). Bioetika i nasilje. *Jahr: Europski časopis za bioetiku*, 3(1), 205-218.
- Rattinger, R. (2022). *Nasilje učenika i roditelja prema nastavnicima i stručnim suradnicima u srednjim školama* (diplomski rad). Zagreb: ERF.
- Reddy, L. A. (2014). Violence against educators: The missing link in the national school safety discussion. *The School Psychologist*, 68(3), 1-4.
- Reddy, L. A., Espelage, D. L., Anderman, E. M., Kanrich, J. i McMahon, S. D. (2018). Addressing violence against educators through measurement and research. *Aggression and Violent Behavior*, 42, 9–28.
- Schiffirin, H. H. i Liss, M. (2017). The effects of helicopter parenting on academic motivation. *Journal of Child and Family Studies*, 26, 1472–1480.
- Terzoudi, T. (2020). *Violence Against Teachers in Sweden: The hidden side of School Violence*. Malmö: Faculty of Health and Society, Department of Criminology.
- Tiesman, H., M., Konda, S., Hendricks, S., Mercer, D i Amandus, H., (2013). Workplace violence among Pennsylvania education workers: Differences among occupations. *Journal of Safety Research*, 44, 65–71.
- Vigdal, J. S. i Brännick, K. K. (2022). A Systematic Review of 'Helicopter Parenting' and its Relationship with Anxiety and Depression. *Frontiers in Psychology*, 13, 1-17.
- Wilson, C. M., Douglas, K. S. i Lyon, D. R. (2011). Violence against teachers: Prevalence and consequences. *Journal of interpersonal violence*, 26(12), 2353-2371.
- Žanko N. (1999): *Osnove transakcijske analize*. Alinea. Zagreb.
- Žilić, M. i Janković, J. (2016). Nasilje. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(3), 67-87.
- Internetski izvori:
- Jokić, B., Ristić Dedić, Z., Šimon, J. i Peharda, A. (2022). Perspektive učitelja i nastavnika osnovnih i srednjih škola o radu u školi i društvenom statusu u Republici Hrvatskoj. Zagreb: IDIZ
- https://www.wadmin.idi.hr/uploads/nemamo_tri_mjeseca_godisnjeg_5d5cfd537d.pdf [pristupljeno 16. 1. 2023.]

Violence by students' parents against teachers: forms, prevalence, reasons, potential risk factors and consequences

Abstract

Misunderstandings, tensions, and conflicts between parents and teachers, which sometimes escalate and turn into violence, have recently become more frequent in schools.

Therefore, the aim of this work is to expand knowledge about the phenomenon of violence against teachers committed by parents of students based on literature and to analyse the forms, prevalence, causes, risk factors, and consequences.

According to prevalence data, teachers are exposed to different forms of violence (verbal, physical, relational, cyberbullying). Dissatisfaction with grades and perceived unfair reactions of teachers to a child's behaviour are fundamental points of conflict and the most common causes for parents to attack teachers, and there are also some individual, family, school, and contextual risk factors that contribute to victimisation.

Experienced violence has detrimental effects on both physical and mental health and endangers the safety and professional well-being of teachers. These effects are mirrored in the atmosphere, relationships, and overall functioning of the school as well as in the well-being and success of students. The conclusion emphasises the importance of overcoming this serious and understudied issue in schools.

Keywords: conflict, parents, prevention, school, teachers, victimization, violence